

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
Кафедра психології

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ (ХАРКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК)

*З нагоди 215 річниці ХНПУ імені Г.С.Сковороди,
130-ї річниці з дня народження І.А. Соколянського (1889-1960),
115-річчя В.І. Аснїна (1904-1956),
95-річного ювілею А.В. Петровського (1924-2006)
та 25-річчя факультету психології і соціології*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

26 жовтня 2019 року

Харків – 2019

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Євдокимова Наталя Олексіївна – доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

Романовський Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету «ХПІ»

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
протокол № 7 від 28.10.2019 року*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ (каталог психотехнологій; тези доповідей): матеріали III міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2019 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2019. 248 с.

ISBN 978-617-7645-81-7

У збірнику представлено матеріали науково-практичної конференції «**ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорієнтації та просвітництва новітніх розробок у галузі психотехнологій, представлених на теренах України.

Перша частина збірника містить **Каталог психотехнологій** новітніх авторських розробок розвивальних, психокорекційних, діагностичних, тренінгових програм, методик, технік тощо, інформація про які подана у вигляді анотацій.

У другій частині розміщено тези доповідей, які містять результати науково-практичних розробок учасників конференції.

Матеріали конференції віддзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психології.

Для науковців, викладачів, аспірантів та магістрантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакції.

ISBN 978-617-7645-81-7

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019
© Колектив авторів, 2019
© Єльчанінова Т.М. (оформлення,
обкладинка, Ψ-емблема), 2019

Тарасова Т.Б. Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Методика викладання психології у вищій школі» для змішаного навчання.....	60
Туркова Д. М. Методика діагностики «Сприймання образу тіла дитиною»	63
Хомуленко Т.Б. Психосоматичний підхід до характеристики змісту оздоровчої психотехнології: базові дефініції	64
Хомуленко Т.Б., Фоменко К.І., Миронович Б.С. Семантичний диференціал «Ставлення до тіла»	66
Цигичко Т.П. Казкотерапія в роботі з дітьми дошкільного віку	66

Частина 2. ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Абсаялмова Л. М. Особистісні детермінанти розладів харчової поведінки	73
Аркатова О.С. Категорія невизначеності в дослідженнях життєвого простору особистості.....	77
Балабай І. С., Малихіна О. Є. Психологічні особливості поведінки лідерів у конфліктних ситуаціях	78
Ветрова Н.В. Психологічні особливості розвитку мотивації підприємницької діяльності в студентському віці: актуальність проблеми	80
Воловик А. С. Особливості невротичних реакцій студентів	82
Галата О.С. Розробка методики діагностики особливостей завзятості у навчальній діяльності студентів та школярів	85
Галушко С.М. Роль сімейно-родинної прив'язаності у становленні особистості молодшого школяра	90
Гармаш О.В. Рушійні кроки змін у педагогічній діяльності на шляху до Нової української школи: психологічний контекст	92
Гога Н.П. Место тревожности в процессе формирования социального доверия.....	96
Даниленко Н.В. Теорія інстинктів в.і. гарбузова як ресурс особистості.....	99
Даниленко Н.М. Особливості ставлення до зовнішності дівчат юнацького віку з різним співвідношенням задоволеності та стурбованості зовнішнім виглядом	102
Дейниченко Л.М. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів..	105
Диаб Набил. Время как фактор ценности собственной жизни.....	110
Долусова Н.М. Йога як метод впливу на тривожність особистості	116
Дорожко І.І., Довженко О.О. Булінг в освітньому просторі: реалії сьогодення	117
Сльчанінова Т.М. Аналіз взаємозв'язку гніву, агресивності та індивідуально-психологічних особливостей особистості студенток-психологинь.....	121
Єрмоленко К.В. Психологічне становлення соціальної креативності майбутніх психологів як невід'ємна частина професійної підготовки	123
Жванія Т.В., Волкова О.Г. Емоційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності : діагностика і формування	126
Ілляшенко Т. Д., Жук Т. В. Проблема психолого-педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.....	131
Каменчук Т.Д. Рівнева модель засвоєння просторових знаків та символів як психолого-педагогічна технологія для роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями	135
Кисельов К.С., Саврасов М.В. Креативність особистості майбутнього вчителя початкових класів як запорука його професійної адаптації.....	139

низкий 15%. Что также может быть связано как с учебными, так и уже профессиональными проблемами, необходимостью экономической активности, поиска работы и т.д.

Высокий уровень тревожности формирует у личности устойчивую «Зону комфорта», «Мотивацию избегания неудач», а не «Достижения успеха».

Личность с высоким уровнем тревожности в меньшей степени открыта внешней среде, а, следовательно, характеризуется сниженными темпами формирования социального доверия к обществу.

На снижение уровня как личностной, так и ситуативной тревожности позитивно может влиять анализ своих личностных преимуществ, формирование личностной системы управления временем, анализ собственной мотивации. С личностной тревожностью сложнее, могут помочь тренинги повышения самооценки и уверенности в себе.

Даниленко Н.В.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

ТЕОРІЯ ІНСТІНКТІВ В.І. ГАРБУЗОВА ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ

Термін «інстинкт» фахівці різних галузей використовують давно, але до цього часу не існує одного загального, повного його визначення. Так, О.О.Ухтомський вважав, що це не «основа», не опора поведінки, а джерело енергії, яке живить поведінку. Тому інстинкт визначає не її характер, а силу. Найбільш поширеним є визначення, де інстинкт – це фіксована у генетичному коді програма пристосування, самозбереження і продовження роду, ставлення до себе та інших, що вміщує в себе індивідуальний стиль адаптації і первинну соціалізацію людини.

Гольдшмідт Є.С. сформулював досить адекватне (відносно людини) визначення інстинкту – це функціональна система, що проявляється як інтегральний вектор поведінки, активізується внутрішніми стимулами, переважно неусвідомлюваними і викликані змінами внутрішнього середовища. Інстинкт спрямовує поведінку за допомогою зовнішніх ключових подразників, образів для досягнення значущих цілей, що слугують задоволенню актуальних потреб. Він реалізується цілісно як функціональна система, будується на основі архетипічних матриць поведінки, модульованих досвідом, інтелектом, свідомістю і цінностями.

Одним із самих сучасних варіантів концепції інстинктів у психології представлено у працях В.І.Гарбузова. Автор не дає розгорнутого визначення терміну, але асоціює його з «призначенням долі людини», базовим підґрунтям її спрямованості й адаптивності. Останнім часом, ця концепція входить до теорії та практики психотерапії. Згідно цієї концепції, можна виділити сім інстинктів: інстинкти самозбереження продовження роду (базова діада інстинктів, на основі чого реалізується життєдіяльність

окремих людей і людства в цілому); інстинкти пізнання і свободи; інстинкти домінування і збереження гідності особистості; інстинкт альтруїзму, який пом'якшує (соціалізує) егоцентризм усіх інших інстинктів.

У нормі у людини один або кілька інстинктів домінують, інші виражені менше, але так само впливають на формування і особливості поведінки особистості. У тих випадках, коли одні інстинкти різко виражені, а інші, навпаки, пригнічені, має місце інстинктопатія, яка може провокувати внутрішньо особистісні та міжособистісні конфлікти. Інстинктопатії знаходяться в тісних зв'язках з психопатіями (наприклад, істероїдна психопатія пов'язана з гіпердомінацією інстинктів свободи і самозбереження і одночасно придушенням інстинктів альтруїзму і продовження роду). Залежно від домінування (в нормі) тих чи інших інстинктів всі люди, за концепцією В.І. Гарбузова, можна підрозділити на наступні 7 груп.

1. Егофільний тип. Це люди зі схильністю до підвищеної обережності, консервативні, з вираженою ексцентричністю, тривожністю, вразливістю з приводу свого здоров'я і безпеки, схильні до в складних умовах до фобій, істеричних реакцій, нав'язливих страхів.

2. Генофільний тип. Люди цього типу виявляють надлюбов до своєї сім'ї, дітей і т.д., аж до повного заперечення «Я» на користь «Ми». Це хранителі генофонду, домашнього вогнища, життя, роду.

3. Альтруїстичний тип. Ці люди відрізняються емпатією, дбайливістю до близьких, літніх людей, беруть активну участь в їхній долі і т.д.

4. Дослідницький тип. Люди даного типу відрізняються допитливістю, прагненням до пізнання невідомого, нового, проявляють винахідництво, схильність до науки, завзятість і наполегливість в дослідницькому пошуку

5. Домінантний тип. Це тип лідерів, що володіють організаторськими здібностями, сильною волею, наполегливістю і послідовністю в досягненні мети.

6. Лібертофільний тип. Це люди, які прагнуть до незалежності і свободи, схильні до протесту, заперечення авторитетів, проявляють нетерпимість до будь-яких форм обмежень свободи особистості. З цього типу людей формуються революціонери і реформатори. Вони руйнівники соціальних підвалин і рутини.

7. Дігнітофільний тип. Це тип людей з яскраво вираженим почуттям власної гідності і честі, в ім'я яких на карту ставиться все, у виняткових випадках навіть своє життя. Звідси нетерпимість до будь-яких форм приниження «Я», ущемлення прав особистості.

Коваленко Н.П. запропонувала використовувати цю концепцію як ресурсний потенціал особистості. Вона розглядає домінуючий інстинкт як базовий ресурс, який дозволяє людині ефективно інтегруватися в будь-якій ситуації. А інстинкт з мінімальними показниками може бути для мішенню психотерапії та психокорекції, хоча ресурсний підхід передбачає рівноцінну

роботу з усіма інстинктами як ресурсами. В ідеалі ресурсний потенціал людини може бути однорідним, коли всі інстинкти проявлені у всій повноті і дають повне задоволення життю. Але є розуміння, що психофізіологічна система дуже динамічна і стан задоволення не може бути весь час стабільним. Але спрямованість на задоволеність все ж можна зберігати і підвищувати ефективність самореалізації на всіх рівнях життя. Таким чином, спрямованість всіх інстинктів – це задоволення потреби. Але потреби можуть бути усвідомленими і неусвідомленими. Більшою силою впливу на наш стан і якість життя мають неусвідомлювані потреби, які і потрібно вивести на рівень усвідомлення – це і відбувається в процесі ресурсної психотерапії. Апробований цей підхід авторкою на наступних контингентах: сім'ї вагітних жінок, які мають проблеми виношування; жінки після втрати дитини під час пологів або після пологів; сім'ї, які втратили близьких; люди в кризовій ситуації; люди в ситуації розлучення і розриву відносин. Ця модель, як зазначає Н.П. Коваленко, не має протипоказань і ефективна при будь-яких проблемних ситуаціях. Вона дає змогу бачити не патологію і обмеження людини, а її можливості і перспективи розвитку. При такому підході до хвороби і дисфункції можна спиратися на новий світогляд, позитивно орієнтований відносно людини, який підтверджує її унікальність і необмежені можливості. Займаючись загальним розвитком особистості, розвиваючи її ресурсний потенціал, формується нова реальність, нові сили, нові концепції, які допомагають людині не тільки впоратися зі складним періодом життя і її проблемами, а й конструктивно його перебудовувати.

Зважаючи на все вище зазначене, було вирішено запропонувати студентам 2-го курсу ХНПУ імені Г.С.Сковороди участь у апробації цього методу із використанням малювання інстинктів у вигляді мандал. Архетипічний символ – мандала, передається з часів стародавніх цивілізацій за допомогою релігійних ритуалів – з покоління в покоління. Мандала – термін східний, вважається, що регулярно малювання людиною психотерапевтичних мандал створює всі умови для бурхливого прояву здібностей психіки до самосцілення. Мандала є досить поширеним методом у психодіагностиці та психотерапії. Робота над мандалою сприяє самореалізації та проявленню наших внутрішніх частин та їх взаємодії, гармонізації.

Коло символізує собою духовну сферу, божественне. Символізм кола допомагає відчувати глибокий зв'язок зі своєю глибинною сутністю. Коло з його межами символічно допомагає відчувати безпеку і сприяє саморозкриттю і прояву приховуваних тенденцій. Зображення мандали рекомендується починати з центру, тому що він символічна сутність всієї мандали. У центр завжди поміщають найважливіше і цінне. Це точка відліку, точка початку, що веде до розвитку всіх подій і смислів. Центр у мандалі структурує і «збирає» малюнок. Малювання інстинктів у вигляді

мандал потребує концентрації уваги та внутрішнього споглядання кожного з них окремо. Неначе у своєрідному дзеркалі, відбувається відображення асоціацій, почуттів, фантазій та історій, що спливають у свідомості. Обговорення цих образів, їх трактування самим автором малюнка викликає трансформацію станів та усвідомлення своїх ресурсів. Таким чином, кожне зображення інстинкту має свій символічний зміст, який має значення для конкретної особистості. Після аналізу актуального стану, рівня реалізації інстинкту, слід зробити ще хоч один малюнок (а можливо, й декілька до кожного інстинкту), в якому вже будуть інші образи, пов'язані з потенціалами особистості. Нові роботи потребують також обробки та інтерпретації автором. Наприкінці потрібно створити мандалу, яка б об'єднувала всі сім останніх зображень інстинктів і відображала певні ресурси, напрямки гармонізації та розвитку особистості.

Слід зазначити, що студенти із зацікавленістю виконували завдання, проявили творчий підхід до малюнків. Багато хто з них усвідомив свої затиснуті інстинкти та потреби, деякі, навпаки, зрозуміли наявність їх гіпертрофованих проявів. Головне, що юнаки та дівчата змогли намітити шляхи подальшого розвитку своїх особистостей, корекції своїх станів, поведінки, цілей.

У випадку застосування цієї методики із діагностичною метою, важливо звертати увагу на загальний характер малюнку (упорядкованість – хаотичність), його симетричність – асиметричність, наявність центру (як центр особистості), використання кольорів, характер ліній. Також можна спиратися на найбільш поширені у психодіагностиці інтерпретації проєктивних методик.

Отже, на нашу думку, ця методика має широке поле застосування. У подальшому, вбачаємо за доцільне провести експериментальне вивчення стану внутрішніх особистісних конфліктів студентів, спираючись на концепцію В.І.Гарбузова та доробки Н.П.Коваленко. Це дасть змогу не тільки отримати наукові дані, а й гармонізації внутрішньої сфери досліджуваних.

Даниленко Н.М.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ЗОВНІШНОСТІ ДІВЧАТ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ СПІВВІДНОШЕННЯМ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ТА СТУРБОВАНOSTІ ЗОВНІШНІМ ВИГЛЯДОМ

У сучасних соціокультурних умовах зростає цінність зовнішності, її вплив на регуляцію взаємин у різних сферах життя людини. Переживання щодо власного зовнішнього вигляду можуть призводити до формування незадоволеності зовнішністю, надмірної стурбованості нею, що в цілому негативно позначається на розвитку особистості, особливо якщо йдеться